

Musul-Kerkük Tarihinden Bir Lahza (1)

İngilizlerin Süleymaniye'yi işgale kalkışmaları üzerine buradaki Arap ve Kürtlerin Osmanlı idaresini istemeleri

Osmanlı askerî kuvvetinin Süleymaniye'den çekilmesinden sonra istiklâliyetini ilân eden Şeyh Mahmud'a İngilizler tarafından güvence verildiği, fakat daha sonra sözlerinde durmayarak Süleymaniye'ye İngiliz bayrağı çekip, üç yüz köyü yakıp-yıkarak Şeyh Mahmud'un nüfûzunu kırma yoluna gittikleri; buna tahammül edemeyen Şeyh Mahmud'un kuvvet toplayarak Süleymaniye'yi İngilizlerden temizlediği, bütün Arap ve Kürtlerin Osmanlı Hükûmeti aleyhine önceden yaptıklarına pişman olarak Osmanlı idaresini istedikleri yolunda Süleymaniye'den gelen bir zabitanın ifadesi üzerine Erzurum Vâliliği'nin Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiği telgraftın arz tezkiresi.]

10 S. 1338 (4 Kasım 1919)

Erzurum Vilâyeti

Mektûbî Kalemi

Onbeşinci Kolordu Kumandanlığı'nın 12. 9. [13]35 ve 308/1110 numaralı tezkiresi sûretidir.

Süleymaniye'den gelen ve Şeyh Mahmud yanında Süleymaniye'nin sükûtuna ya'ni 18 Haziran sene [1]335 târihine kadar bulunan esir bir zâbitimizin verdiği ma'lûmât ber-vech-i âtî arz olunur:

1- Kıta'ât-ı Osmâniyye Süleymaniye mıntikasından çekildikten sonra şeyh o havâlîde istiklâlîni i'lân etmiş ve teşkilât yapmış, İngilizlerin Kerkük'de bulunan me'mûrları Şeyh Mahmud'un ahvâlinden ve teşkilâtından haberdâr olduktan sonra Süleymaniye'ye giderek —hükûmetim sizin istiklâliyyetinizi tebrîk ettiğinin ve sulh konferansında tamâmiyyet ve hâkimiyyet-i mülkiyyenizi te'mîn edeceğinin tebliğine me'mûrum— demiş ve görüşmüş bir müddet sonra Bağdad hâkimi ve Irak mıntikası kumandanı bulunan me'mûrları tayyâre ile Süleymaniye'ye gelmiş ve Şeyh Mahmud ile görüşerek Süleymaniye'de bir hâkim-i siyâsî bir mâliye me'mûru bulunmak ve ebediyyen nakz-ı ahd etmemek şartlarıyla teşkilât ve tensikâtına ve hukûk ve şeref-i millîlerine müdâhale ve tecâvüzâtta bulunulmayacağı müstakîl tanılacağı kararlaştırılmış. Süleymaniye'ye bu me'mûrlar geldikten sonra şerâ'ite ri'âyet edilmemiş, Şeyh Mahmud aleyhine ihtilâl çıkartmak ve Şeyh Mahmud'un kesri nüfûzuna çalışmak fikir ve mesleğinin ta'kîbine başlanmış, Süleymaniye'de İngiliz bayrağı çekilmiş kazâ ve nâhiyelere İngiliz me'mûrları gönderilmiş bu mu'âmelere Şeyh Mahmud tahammül edemeyerek hazırlıkda bulunmuş ve 26 Mayıs sene [1]335'de İngiliz me'mûr ve askerleri aleyhine hareket ederek bunları esir etmiş, Süleymaniye'deki esirleri kurtarmak üzere gönderilen İngiliz kuvvetini Nasluca'da mağlûb etmiş, otomobil, mitralyöz, silâh, cebehâne, erzâk külliyyetli olarak iğtinâm etmiş, ba'dehu Kerkük'e doğru ilerleyerek, cemm haldeki İngiliz kuvvetini muhâsara ve mağlûb etmiş, bundan sonra Kerkük etrâfındaki muhârebe kesb-i şiddet etmiş. İngilizler'in mütemâdiyen kuvvetlerinin artması ve yevmiye, 12 tayyâre ile ve top ve mitralyözlerle icrâ ettikleri şiddetli ateşlere cebehânelerinin bitmesi hasebiyle mukâvemet ederek 18 Haziran sene [1]335'de Şeyh Mahmud, kuvvetini tezyîd için İran hudûduna çekilmiş olduğundan İngilizlerle Süleymaniye'ye tekrâr girerler. Şeyh Mahmud'un 300 pâre köyünü tahrîb ve yağma ederler ve Şeyh Mahmud isminde Süleyma-

niyeli diğerk bir Müslümânı şehîd ederler. Bu muhârebelerde Şeyh Mahmud İngilizler'den 150 otomobil, 4000 tüfenk, 12 mitralyöz, 500 katana ve ester, 37 yük gümüş pâre, 40 ruble iğtinâm etmiş 2500 telefât verdimiş. Şeyh Mahmud vak'asından evvel Musul vilâyetine bir fırkaları varmış bu vak'a ile bir fırka daha getirmişler, aşâ'irin kuvve-i ma'nevîyesi iyi imiş. Bütün urbân ve ekrâd evvelce Hükûmet-i Osmâniyye aleyhine yaptıklarına nâdim imiş. Hükûmet-i Osmâniyye'yi çok arzu ediyor ve İngilizlerden müteneffir imişler.

2- Şeyh Mahmud, kuvvet aldıktan sonra Süleymaniye'yi İngilizler'den alarak Kerkük'e doğru ilerlediği istihbâr kılınmış, 25. 8. [13]35 târîhinde arzedilmiştir.

3- Erzurum, Trabzon, Van vilâyetilerine arzedilmiştir.

Erzurum Vilâyeti

Mektûbî Kalemî

Aded

Umûmî: 6313

Husûsî: 919 **Hulâsa:** İngilizlerin Süleymaniye ve havâlisindeki ahvâl ve harekâtı hakkında.

Mahremânedir

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletlü efendim hazretleri,

İngilizlerin Süleymaniye ve havâlisindeki ahvâl ve harekâtı hakkında ba'zı ma'lûmâtı hâvî On Beşinci Kolordu Kumandanlığı'ndan alınan 12 Eylül sene [1]335 târîhli ve 308/1110 numaralı tezkirenin bir sûreti manzûr-ı âlî-i nezâret-penâhîleri buyurulmak üzere leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 18 Eylül sene [1]335 Erzurum Vâlîsi

Bende

es-Seyyid Mehmed Reşîd

Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsûs Müdîriyyeti

Târîh: 4 Teşrîn-i Sâni sene [1]335

Sadâret-i Uzmâ'ya

Mahrem

İngilizlerin Süleymaniye ve havâlisindeki ahvâl ve harekâtına dâ'ir ba'zı ma'lûmâtı hâvî On Beşinci Kolordu Kumandanlığı'ndan gönderilüp Erzurum Vilâyeti'nden bâ-tahrîrât irsâl kılınan tezkirenin sûreti manzûr-ı sâmi-i Sadâret-penâhîleri olmak üzere leffen arz u takdîm kılınmış olmağla ol bâbda.

BOA. DH.KMS, nr. 50-3/25, belge sıra nr. 78/1, 79, 80, 81

Musul-Kerkük Tarihinden Bir Lahza (2)

Musul halkının bölgedeki İngiliz görevlileri öldürdükleri ve Osmanlı yönetimini istedikleri

[Musul'da ahâlinin Akra, İmâdiye ve Erbil'i İngilizlerden ve İngilizlere hizmet eden yerlilerden temizleyerek mahallî idareler kurdukları, halka kötü muamelelerinden dolayı değiştirilen Musul'un İngiliz Vâlisi Peyman'ın yerine tayin olunan kişiyi de Akra siyâsî hâkimi, tercümanı ve muhafızlarıyla birlikte öldürdükleri ve Şemdinan Kaymakamlığı'na, bütün bunları İslâm dini ve Osmanlı Hükûmeti'ne hizmet için yaptıklarını bildirerek kendilerine silah, cebhane ve ehliyetli zabıt göndermesini istedikleri; ayrıca Osmanlı Devleti'nden son derece memnun oldukları ve tekrar Osmanlı yönetimini hasretle bekledikleri yolunda da haberler alındığından, bu müracaatların cevapsız bırakılmasının Musul ahâlî ve aşiretleri arasında kırılmaya sebep olacağına dair Van Vâliliği'nden Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen **telgraf**.]

4 Ra. 1338 (27 Kasım 1919)

Şifre Telgrafnâme

Bâb-ı Âlî

Dâhiliye Nezâreti

Şifre Kalemi

Mahreci : VanŞ

Târîh-i keşidesi : 29 Teşrîn-i Sânî sene [13]35

Kaleme vürûdu : 30 M[ezkûr]

13. 11. [13]35 şifreye lâhıkadır. Musul ve Akra hâkim-i siyâsîlerinin ora ahâlîsi tarafından katledildiğini berâ-yı ma'lûmât arzetmiş idim. Bu def'a alınan ma'lûmât-ı cedîde-i mevsûkaya nazaran ahâlîye bed mu'âmelesinden dolayı İngiltere hükûmet[in]çe tebdîl olunan Musul İngiliz Vâlisi Peymân'ın yerine ta'yîn olunan zât devren Barzan'a gelüp Barzan Şeyhi Ahmed Efendi ile ba'de'l-mülâkât avdet ederek refâkatindeki Akra hâkim-i siyâsîsi ve tercümânî ve elli dokuz kişiden ibâret muhafızlarıyla berâber Barzan'ın Bîrekberân karyesi civârında katl edilmişlerdir. Bunun o civâr aşâyiri rü'esâsının ittifâkıyla bir kıyâm maksadıyla da yapıldığı anlaşılmışdır. Barzan Şeyhi mûmâ-ileyh Ahmed Efendi ile Barzan ve Zibâr ve Şirvan civâr aşâyiri rü'esâsı tarafından civâriyyet hasebiyle Şemdînân Kâ'im-i makâmı'na yazılan müte'addid mektûblarda keyfiyyet hikâye edilerek bunların dîn-i İslâm ve Hükûmet-i Osmâniyye'ye bir hizmet emeliyle ve İngilizleri oralardan çıkarmak maksadıyla yapıldığı ve ellerinde kâfi mikdârda silâh ve cebhâne olsa senelerce topraklarını müdâfa'a edebilecekleri ve fakat silâhlarının az ve cebhânelerinin büsbütün mefkûd bulunduğunu beyân ederek bir mikdâr cebhâne gönderilmesini sûzîşli bir lisân ile istihâm ediyorlar. Keyfiyyet berâ-yı ma'lûmât arz olunur. Hükûmetce bunların bu taleplerinin tervâci bi't-tabî mümkün değil ise de bu mürâca'atı büsbütün cevâbsız bırakmak bi'l-hâssa bu son zamanlarda Osmanlılardan fevka'l-âde izhâr-ı hoşnûdî ve tahassür etdikleri hakkında mevsûk ha-

berler alındığından idâre-i Osmâniyyenin avdetini tehâlükle bekleyen Musul ahâlî ve aşâyiri üzerinde inkisârı mûcib olacağından bu bâbda nokta-i nazar-ı sâmilinin sür'atle emr ü iş'ârını istihâm ederim.

Fî 22 Teşrîn-i Sâni sene [13]35 Vâlî **Midhat**

Şifre Telgrafnâme

Bâb-ı Âlî

Dâhiliye Nezâreti

Şifre Kalemi

Mahreci : Van

Târîh-i keşidesi : 29 Teşrîn-i Sâni sene [13]35

Kaleme vürûdu : 30 M[ezkûr]

Teşrîn-i Sâni sene [13]35 telgrafnâmeye lâhukadır.

Musul havâlisinde kıyâmın günden güne büyümekte olduğu ve Musul'dan ahâlînin dağlara çekilmekte buldukları ve Akra, İmâdiye, Revanduz ve Erbil'in İngilizlerle hizmetlerinde bulunan yerlilerden tathîr edilerek mahallî idâreler teşkîli ile icrâ-yı hükûmet edildiği ve fakat tanzîm-i umûra kâbiliyetli kimseler olmadıklarından idâreyi tensik ve tedvîr için me'mûr gönderilmesini hükûmetimizden ricâ etmekde oldukları, Şemdînân Kâ'im-i makâmlığı'ndan bildiriliyor. Cebehâne ve silâh ve kendülerini idâre edecek zâbit gönderilmesi hakkında Musul ahâlî ve aşâyiri tarafından vukû' bulan mutâlebât ve istihâmâtın mütevâliyen te'kîd edilmekte olduğu ve Şemdînân'da bunun için adamlarının intizârda bulunduğu ve İngilizlerin ehl-i kıyâmı tenkîl için Musul'dan külliyetli kuvvet ihzâr ve tahrîk ettiği hâlde hareket eden kıtâ'âtın geriye celbedildiği ve şimdilik yalnız tayyârelerle istikşâfât yaparak ba'zı kasabâtı ve büyük kurâyı bombardıman ettirdiği kezâlik Şemdînân Kâ'im-i makâmlığı'ndan bildirilmekde olduğu berâ-yı ma'lûmât arz olunur.

Fî 27 Teşrîn-i Sâni sene [13]35 Van Vâlîsi

Midhat

BOA. DH. KMS, nr. 50-3/25, belge sıra nr. 85, 86, 87

Musul-Kerkük Tarihinden Bir Lahza(3)

Zor Arap Hükûmetinin İngilizlere karşı Osmanlı Devleti'nden yardım isteği

[Zor sancağının mülhakatıyla birlikte İngilizlerden kurtarıldığı, Musul'un da İngilizlerden temizlenebilmesi için Osmanlı Hükûmeti'nin para ve askerî yardımına ihtiyaçları bulunduğu hakkındaki Zor Arap Hükûmet Kumandanlığı'nın tahriratı üzerine; durumun zorluğu sebebiyle gerek malî ve gerekse askerî bakımdan şimdilik yardımda bulunmanın mümkün olmadığı, ancak kendileriyle daima fikirbirliği içinde buldukları yolunda Diyarbekir Vâliliği'nce verilen cevaba dair Dâhiliye Nezâreti'nin Sadâret ve Harbiye Nezâreti'ne gönderdiği **tezkire**.]

5 R. 1338 (28 Aralık 1919)

Şifre Telgrafnâme

Bâb-ı Âlî

Dâhiliye Nezâreti

Şifre Kalemi

Mahreci : Diyarbekir

Târîh-i keşîdesi : 26 Kânûn-ı Evvel sene [13]35

Kaleme vürûdu : 27 M[ezkûr]

Hükûmet-i Arabiyye'nin Zor hâkim-i siyâsîsiyle ma'iyetini tevkîf etdiği ve İngilizlerin tayyâre ile yaptıkları ta'arruz te'sîrsiz kaldığı ve oralarda Hükûmet-i Osmâniyye'nin mu'âvenet-i askeriyyesine ihtiyaç bulunduğu Zor'dan gelen bir zâtın ifâde eylediği ve Hayce [Hâvice] nâhiye müdürünün azîmetle îfâ-yı vazîfe etmesi için Arab aşâyirinin mürâca'atı üzerine İngiliz me'mûrları tarafından terk ve tahliyesi hâlinde gidüp îfâ-yı vazîfeye mübâşereti husûsunun müdire tebliğ ve mûcib-i şikâyet ve sudâ' bir hâdis vukû'una meydân bırakılmamasına da teşebbüs edildiği Mardin Mutasarrıflığı'nın iş'ârıyla berâ-yı ma'lûmât arz olunur.

Fî 23 Kânûn-ı Evvel sene [13]35 Vâlî

Fâ'ik Âlî

Şifre Telgrafnâme

Bâb-ı Âlî

Dâhiliye Nezâreti

Şifre Kalemi

Mahreci : Diyarbekir

Târîh-i keşîdesi : 25 Kânûn-ı Evvel sene [13]35

Kaleme vürûdu : 25/26 M[ezkûr]

Bütün Zor livâsı mülhakâtıyla berâber zabt ve İngilizlerin Bağdad'a tâbi' Düleym kazâsına tard edildiğinin ahâlîye tebşîr ve î'lânı ve Musul vilâyetinin dahi tahlîsi için mikdâr-ı kâfi mebâliğ irsâl ve asker sevk ve î'zâmıyla kendüsine ma'lûmât î'tâsı ve Zor'daki İngilizlerin cümlesin bütün vesâ'it-i harbiyyeleriyle esîr etdiğine dâ'ir Zor Hükûmet-i Arabiyye Kumandanlığı'ndan aldığı tahrîrâta ne yolda cevâb î'tâsını istîzân eden Mardin Mutasarrıflığı'na ma'lûm olan ahvâl-i müşkile sebebiyle ne mâlî ne askerî mu'âvenet imkânı olmayup ancak Hükûmet-i Osmâniyye'nin kulûb-ı umûmiyyesi bütün cihân-ı İslâmiyyet ile dâ'imâ hem-fikr-i vahdet ve dâ'imâ du'âhân-ı kuvvet ve muvaffakiyyet olduğu yolunda cevâb verilmesi yazılmış olmağla berâ-yı ma'lûmât arz olunur.

Fî 25 Kânûn-ı Evvel sene [13]35 Vâlî

Fâ'ik Âlî

Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsûs Müdîriyyeti

Evrâk umûmî numarası : 361

Târîh : 27 Kânûn-ı Evvel sene [13]35

Huzûr-ı sâmi-i cenâb-ı Sadâret-penâhî'ye

Müsta'cel ve mahremdir

Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne

Zor livâsıyla mülhakâtındaki İngilizlerin Düleym kazâsına tard edildikleri ve Zor'daki İngilizlerin cümlesi bütün vesâ'it-i harbiyyeleriyle esîr alındığı gibi Musul vilâyetinin de tahlîsi için mikdâr-ı kâfi pâre ve asker irsâl edildikleri ve î'zâmı hakkında Zor Hükûmet-i Arabiyyesi Kumandanlığı'ndan Mardin Mutasarrıflığı'na yazılan tahrîrâta ne sûretle cevâb î'tâ edildiğine dâ'ir tafsilâtı hâvî Diyarbekir Vilâyeti'nden alınan telgrafnâmenin sûreti (Harbiye-leffen savb-i âlî-i nezâret-penâhîlerine tisyâr kılındı. Ol bâbda) manzûr-ı sâmi-i Sadâret-penâhîleri olmak üzere leffen takdîm kılınmış ve Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne de iş'âr-ı keyfiyyet edilmiş olmağla ol bâbda.

Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsûs Müdîriyyeti

Târîh : 28 Kânûn-ı Evvel sene [1]335

Sadâret-i Uzmâ'ya ve Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne

Gâyet müsta'celdir

27 Kânûn-ı Evvel sene [1]335 târîhli ve 8777 numaralı tezkire-i âcizîye zeyldir: Zor hâkim-i siyâsiyle ma'iyetinin Hükûmet-i Arabiyye tarafından tevkîf edildiği ve İngilizlerin tayyâre ile yaptıkları ta'arruzun te'sirsiz kaldığı ve oralarda Hükûmet-i Osmâniyye'nin mu'âvenet-i askeriyyesine ihtiyâc bulunduğu Zor'dan gelen bir zât cânibinden ifâde edildiği Mardin Mutasarrıflığı'ndan iş'âr olunduğuna dâ'ir tafsilâtı hâvî Diyarbekir Vilâyeti'nden alınan telgrafnâmenin sûreti dahi (Harbiye'ye-leffen tisyâr kılınmıştır. Ol bâbda) manzûr-ı sâmi-i Sadâret-penâhîleri olmak üzere leffen takdîm kılınmış ve keyfiyyet Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne de bildirilmiştir. Ol bâbda. BOA. DH. KMS, nr. 57-2/23

KAYNAK : <http://www.devletarsivleri.gov.tr/yayin/osmanli/musul/musul.htm>